

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Κλεονίκη Δρούγκα
Ανδρέας Καρακίτσιος
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος

Στόχος της εργασίας είναι η ανίχνευση της επίδρασης του κινήματος της *Πολιτικής Ορθότητας* σε κλασικά κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας στα οποία κεντρικός πρωταγωνιστής είναι ο λύκος. Η ανάγνωση ενός επαρκούς δείγματος είκοσι (20) κειμένων στηρίχθηκε μεθοδολογικά στη συνδυαστική χρήση της *ανάλυσης περιεχομένου* και της *θεωρίας της αφήγησης*. Το κίνημα της *Πολιτικής Ορθότητας* επιχειρεί να θέσει επιτακτικά μέσω της λογοτεχνίας σύγχρονους προβληματισμούς σε διαχρονικά κοινωνικά προβλήματα, ανατρέποντας παραδομένες αντιλήψεις και στερεότυπους ρόλους. Υποθέσαμε ότι η ανάγνωση των συγκεκριμένων σύγχρονων παιδικών λογοτεχνικών αφηγημάτων θα μας επιτρέψει να εντοπίσουμε ευκρινώς τις επιρροές της πολιτικής ορθότητας στη μορφή και στο περιεχόμενό τους. Ο συγγραφέας, δημιουργήμα και συνδημιουργός της εποχής του, με τις προσωπικές θεωρίες, αντιλήψεις και αμφισβητήσεις του, καλείται να «αποκαθαρθεί» και να υιοθετήσει μια ιδεολογία «κατασκευασμένη» ή τεχνητά απαλλαγμένη από τα κατεστημένα σχήματα και ερωτήματα. Παράλληλα τίθενται προς διερεύνηση μια σειρά θεμάτων, όπως εάν μέσα από ανάλογες αναγνωστικές προσεγγίσεις στρεβλώνεται και εξωραϊζεται η αλήθεια της εποχής των έργων ή μειώνεται η αξία των κλασικών κειμένων. Διαπιστώθηκε ότι τα κυρίαρχα ιδεολογήματα του κινήματος της πολιτικής ορθότητας επηρεάζουν καθοριστικά την παιδική αφήγηση τόσο μορφικά, όσο και θεματικά. Αν το πρώτο θεωρείται υπεύθυνο για την αφύπνιση της αναγνωστικής ικανότητας του μικρού αναγνώστη, το δεύτερο υποθάλπει κινδύνους, επειδή αρκετά συχνά ο αναγνώστης μέσα από την παρουσίαση μιας ανατρεπτικής εικόνας της στερεότυπης πραγματικότητας οδηγείται σε πλαίσια και δρόμους ιδεολογικής χειραγώγησης και διδακτικών παραινέσεων.

The objective of the undertaken paper focuses on the detection of the effect that *Political Correctness* movement has on classic texts of Greek children's literature in which central protagonist is the wolf. The reading of a sufficient sample of twenty (20) texts was supported methodologically with the combinational use of *content's analysis* and *theory of narration*. The movement of *Political Correctness* attempts via literature to place imperative modern questioning in diachronic social problems, reversing delivered perceptions and stereotyped roles. We supposed that the reading of particular modern children's literary texts will allow us to locate clearly the influences of political correctness in their form and content. The writer, both creator and creation of his season, with his personal theories, perceptions and his contestations, is called to be under a catharsis procedure and to adopt an ideology "manufactured" or artificially exempted from rendered forms. Automatically they are placed to investigation a line of subjects as if the truth of the season of the texts it is warped and embellished through proportional reading approaches or if there is a value decrease of the classic texts. It was realised that

political correctness sovereign obsessions influence decisive the children's narration so much formal, what thematic. If the first is considered responsible for the reading awakening of small child, the second one encourages dangers, because the reader through the presentation of subversive picture of stereotyped reality is enough often led to frames and streets of ideological guidance and instructive precepts.

Εισαγωγή. Η περιπέτεια ενός ιδεολογικού κινήματος

Η *πολιτική ορθότητα* ξεκίνησε ως μια αυθόρμητη κίνηση προστασίας και προφύλαξης μειονοτικών και άλλων ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων από στερεοτυπικές, ρατσιστικές ιδέες και προσβλητικές λεκτικές διατυπώσεις (Μπαμπινιώτης 1997). Στη συνέχεια μετατράπηκε σε οργανωμένο ιδεολογικό και πολιτικο-κοινωνικό κίνημα, οι ακτιβιστές του οποίου, χρησιμοποιώντας μια "πολιτικώς ορθή" γλώσσα, επιδίωξαν να παρουσιάσουν μια διαφορετική, αξιοπρεπή και πολιτισμικά σαφή εικόνα για τα μέλη των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων και να αναζητήσουν γενικότερα την πολιτισμική ευαισθησία και το σεβασμό για τον "άλλο" (Sutton 1996: 7).

Οι αρχές του κινήματος της πολιτικής ορθότητας εντοπίζονται στην Ευρώπη στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Αυτήν την περίοδο το κίνημα χαρακτηρίζεται και ως *πολιτισμικός μαρξισμός*, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα και της άποψης που υποστηρίζει, ότι δηλαδή ολόκληρη η ιστορία εξηγείται μόνο από έναν παράγοντα: τη δύναμη που ασκούν οι κυρίαρχες ομάδες, που καθορίζονται από την εθνικότητα, το φύλο κ.τ.λ. πάνω στις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες. Με το κίνημα συνδέθηκε το Ίδρυμα Κοινωνικών Ερευνών που ιδρύθηκε το 1923 σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Φρανκφούρτης. Το Ίδρυμα, ακολούθησε μια αυτόνομη πορεία στοχασμού και κοινωνικών προσεγγίσεων και απέκτησε παγκόσμια εμβέλεια. Μέχρι και το κλείσιμό του λόγω του ναζισμού το 1933, εμπλουτίστηκε και ανανεώθηκε από τις σκέψεις και απόψεις μεγάλων διανοητών (Lind 2000), όπως ο Θ. Αντόρνο, ο Χ. Μαρκούζε, και ο Έ. Φρομ.

Το Ίδρυμα και οι ιδέες του κινήματος μετακινούνται στην Αμερική με την υποστήριξη του πανεπιστημίου της Columbia το 1933 και το ενδιαφέρον στρέφεται πλέον στην κριτική της αμερικανικής κοινωνίας (Lind 2000). Μεταπολεμικά επικρατούν τα κινήματα αμφισβήτησης της εξεγερμένης νεολαίας της δεκαετίας του '60 και οι ιδέες της αριστεράς. Το κίνημα της πολιτικής ορθότητας αναβαθμίζεται στη δεκαετία του '70, όταν και έθεσε ως στόχο τη μελέτη της γλώσσας, που αντανακλά συγκεκριμένα πολιτιστικά πρότυπα (Εξαρχοπούλου 1996: 15) και πρότεινε την αλλαγή όρων και λέξεων φορτισμένων συναισθηματικά, που ενοχοποιούσαν κοινωνίες και ομάδες (Μπαμπινιώτης 1997). Στις δύο επόμενες δεκαετίες ο όρος πολιτική ορθότητα δήλωνε κυρίως αυτόν που ακολουθούσε τη γραμμή των ομάδων πίεσης, δηλαδή, των φεμινιστριών, ομοφυλόφιλων, φονταμενταλιστών και περιβαλλοντολόγων (Κάρους 1996: 10-11). Το σημαντικό σ' αυτό το σχήμα δεν ήταν τόσο ο μανιχαιστικός του χαρακτήρας, όσο η μαζικά ομόφωνη θέση των πάντων στις «πολιτικά ορθές» ή «λανθασμένες» θέσεις πάνω σ' αυτά τα θέματα (Δημητράκος 2003). Οι οπαδοί του στοχεύοντας να αποκαταστήσουν την εικόνα των ανθρώπων που τύγχαναν ενός διαχρονικού κοινωνικού ελέγχου και μιας αποδοκίμασίας εξαιτίας στερεοτυπικών σχημάτων κατέληγαν στον έλεγχο της σκέψης και στον αποπροσανατολισμό των

εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων (Κανατσούλη 2000: 201). Άνθρωποι του ακαδημαϊκού χώρου έφτασαν συχνά να μη σκέπτονται ανεξάρτητα, αλλά με κανόνες υπέρμετρα ευαίσθητους απέναντι στο ρατσισμό, το σεξισμό κτλ και να μην επικοινωνούν με ό,τι υποτίθεται ότι είναι μια ελεύθερη συμπεριφορά (Σαϊντ 1994: 17). Πολύ γρήγορα το κίνημα της πολιτικής ορθότητας, οδηγήθηκε σ' ένα υποκριτικό καθωσπρεπισμό, πέρασε στην αντίφαση του περιορισμού και ελέγχου της σκέψης, εφόσον δεν υπήρχε χώρος στην «πολιτικά ορθή» άποψη για κάποια αμφισβήτηση, με αποτέλεσμα μια σταδιακή συρρίκνωση και μια ουσιαστική απονεύρωση του κινήματος (Κωτίδης 2002). Πρόλαβε όμως στο μεταξύ και σχετίστηκε με τα σπουδαιότερα ιδεολογικά κινήματα της εποχής μας, όπως την *Οικολογία* και το *Φεμινισμό*, συντελώντας στην άμβλυνση των παλαιότερα δομημένων αντιλήψεων για τις σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος και για τις σχέσεις των δυο φύλων. Επίσης, στο χώρο της γλώσσας επέβαλε την αντικατάσταση λέξεων που παρέπεμπαν σε κοινωνικά στερεότυπα, χωρίς όμως αυτή η φραστική διατύπωση να συνδέεται και με την άρση των πολιτικοοικονομικών του χειραγωγήσεων. Αντιθέτως, εμφανίστηκε ένα πλήθος ιδεοληπτικών και γλωσσοπλαστικών ακροτήτων, και μια ξύλινη γλώσσα, που στιγμάτισε τελικά και δεν προστάτευσε τη διαφορετικότητα προκαλώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις (Μπαμπινιώτης 1997).

Η πολιτική ορθότητα εισχώρησε και στην παιδική λογοτεχνία και προώθησε πολυπολιτισμικές και πολυεθνικές παρουσίες στα παιδικά βιβλία, τόσο στο κείμενο, όσο και στην εικονογράφηση. Θεωρήθηκε παρ' όλ' αυτά ότι η επιρροή της πολιτικής ορθότητας στην παιδική λογοτεχνία είναι ύποπτη για συρρίκνωση και αποδυνάμωση της λογοτεχνικότητας των κειμένων και της ελευθερίας του συγγραφέα. Αποκαθαίροντας η πολιτική ορθότητα τη λογοτεχνία από τα μοναδικά της χαρακτηριστικά, που την καθιστούν μορφή τέχνης, την υποβιβάζει σε συνταγογραφημένη και ανούσια γραφή, εγκλωβισμένη σε λεκτικές διατυπώσεις και νόρμες (Paterson 1994: 89-91). Ορισμένοι μάλιστα συγγραφείς διακωμώδησαν με καυστική διάθεση την άτεγκτη επίδραση του κινήματος της πολιτικής ορθότητας, *Πολιτικώς ορθά παραμύθια* - Τζέιμς Φ. Γκάρνερ, *Παραμύθια για λυκοφιλίες* - Προεστάκης Γ., καθώς και την παρεκτροπή της πολιτικής ορθότητας που εμφανίζεται στις διασκευές των κλασικών παραμυθιών. Επαναδηγήθηκαν τα έργα αυτά με σαρκασμό όχι προς του αρχικούς μύθους, αλλά προς την πολιτική ορθότητα, που δεν τους ενέκρινε.

Πολύ κοντά στους συγγραφείς που επηρεάζονται από τις ιδέες της πολιτικής ορθότητας βρίσκονται (υφολογικά, και θεματικά) και οι συγγραφείς (έλληνες και ξένοι) που επιχείρησαν στα πλαίσια του μεταμοντερνισμού την υπέρβαση της παραδοσιακής ηθικής σύγκρουσης καλού και κακού που χαρακτήριζε τα κλασικά λαϊκά παραμύθια, ανανεώνοντας ταυτόχρονα θεματολογικά το κειμενικό περιβάλλον του αναγνώστη (σύγχρονη τεχνολογία, συνθήκες διαβίωσης στα αστικά κέντρα, μόλυνση του περιβάλλοντος κ.τ.λ.). Διαμορφώθηκε έτσι ένα τοπίο στο οποίο συνυπάρχουν και οι μεν και οι δε με πολλά κοινά σημεία και ομοιότητες και κυρίως η τάση της διασκευής και ανατροπής λαϊκών μύθων και δεδομένων αντιλήψεων. Κοινό σημείο αναφοράς των νεοτερικών παιδικών λογοτεχνημάτων και όσων επηρεάστηκαν από το κίνημα της πολιτικής ορθότητας είναι η ιδέα της ανατροπής "*θεματολογικών και χαρακτηρολογικών στερεοτύπων ή ανατροπής των ρεαλιστικών τρόπων αφήγησης αλλά και των δεδομένων τρόπων αξιοποίησης του φανταστικού στοιχείου*" (Οικονομίδου 2000: 41) που στοχεύει στην

αποικοδόμηση ιδεολογικών στερεοτύπων για την τάξη, το φύλο, την ηλικία, την πατριδα, τη θρησκεία κ.τ.λ.. Στις κατηγορίες εναντίον τους ότι ανασκευάζοντας το κείμενο, καταστρέφουν την αλήθεια του, απαντούν ότι μέσα από τα νέα κείμενα δε φιλοδοξούν να αποδώσουν την αλήθεια μιας άλλης εποχής, αλλά απλά να την ανασκευάσουν. Με παιγνιώδη τρόπο συσχετίζουν τις αξίες εκείνες με τις νεότερες και προτείνουν νέες και συνήθως ανατρεπτικές ή ακόμη υποχρεώνουν τον αναγνώστη να ανακαλύψει τα νοήματα που κρύβονται πίσω από τις λέξεις (Κανατσούλη 2000: 215).

Στόχοι και μεθοδολογία

Στην εργασία μας, επιδιώκοντας να εντοπίσουμε την επίδραση της πολιτικής ορθότητας στην παιδική λογοτεχνία, οδηγηθήκαμε σε μια συστηματική διερεύνηση των στοιχείων της ανατροπής σε κείμενα με πρωταγωνιστή το λύκο, εφόσον για αυτόν κυκλοφορεί ένας μεγάλος αριθμός παιδικών βιβλίων και συνιστά έτσι πιο αξιόπιστη την έρευνα. Στα αφηγήματα αυτά το στερεότυπο του λύκου προβάλλεται ποικιλότροπα με και χωρίς ανατροπές. Η πόλωση ανάμεσα στη φιγούρα του *κακού άγριου ζώου* και του *καλού εξημερωμένου* υπήρξε για πολύ καιρό βασικό εργαλείο στους κοινωνικοποιητικούς μηχανισμούς της δυτικής κουλτούρας. Ο λύκος επιλέγεται, προσλαμβάνεται και αναπαράγεται ως το σύμβολο του φόβου και της εχθρότητας με ιδιότητές που είναι αργιστικά καθορισμένες. Ως το πιο κοινό σύμβολο της άγριας φύσης, συνιστά το "έξω" από τον πολιτισμό και κατ' επέκταση το σύνολο των αντικοινωνικών παρορμήσεων και ενεργειών τις οποίες ο άνθρωπος επιχειρεί να απωθήσει στο συλλογικό υποσυνείδητο της κοινωνίας (Οικονομίδου 2000: 118-119). Ο λύκος υποστασιοποιεί σταδιακά ένα σύμβολο ευρύτερων διαστάσεων όλων όσα ο άνθρωπος καταπιέζει και φοβάται στον ίδιο του τον εαυτό. Ταυτόχρονα, η σύγχρονη οικολογική προσέγγιση υποδεικνύει ότι δεν υπάρχουν καλά και κακά ζώα και ότι η αλυσίδα της φύσης συνίσταται από στοιχεία αλληλοεξάρτησης και ισοτιμίας που δεν επιδέχονται κανενός είδους ηθικές κατηγοριοποιήσεις. Ενταγμένη σε μια τέτοια ιδεολογική θεώρηση η ανατροπή του στερεότυπου συμβόλου του κακού λύκου ανατρέπει στην ουσία την ταύτιση του κακού με το εκτός πολιτισμού και δρα υπονομευτικά σε ανάλογες προκαταλήψεις. Για παράδειγμα, η ανεστραμμένη μεταβίβαση των ιδιοτήτων που παραδοσιακά αποδίδονταν στον κακό άγριο λύκο από τη μια μεριά και στο καλό και ήμερο γουρούνι από την άλλη στα *Τρία μικρά λυκάκια* του Ε. Τριβιζά, προβληματίζει με την εκδοχή του, γιατί κακό μπορεί να είναι τελικά το οικόσιτο κατοικίδιο που ζει τριγύρω ή και "μέσα" μας και όχι το ζώο του άγριου δάσους. Συνεπώς, η αντίθεση δεν είναι σίγουρη και ο "ξένος" ή ο "άλλος", μπορεί να είμαστε εμείς οι ίδιοι.

Βασικό υλικό της έρευνας αποτέλεσαν 20 παιδικά βιβλία (εικονογραφημένα και μη) που καλύπτουν εκδοτικά την περίοδο της τελευταίας εικοσαετίας. Ως προϋπόθεση για τα κείμενα αυτά θέσαμε την καταχώρισή τους στους επίσημους κατάλογους των ειδικών περιοδικών για την παιδική λογοτεχνία και την έκδοσή τους από επίσημους εκδοτικούς οίκους. Βασικό εργαλείο της ανάγνωσης και μεθοδολογικής προσέγγισης των κειμένων αποτέλεσε ένας συνδυασμός της *ανάλυσης περιεχομένου* (Βάμβουκας 1998: 269-281) με απλά στοιχεία της *θεωρίας της αφήγησης* (Ε. Γ. Καψωμένος 2004, Δ. Τζιόβας 1987, R. Barthes 1982, G. Genette 1966, 1969, 1972, 1983). Υποθέσαμε ότι οι βασικές ιδέες του κινήματος της πολιτικής ορθότητας αποτυπώνονται ευκρινώς στα προς μελέτη

κείμενα και ότι παράλληλα ανιχνεύεται και ο ιδιαίτερος κώδικας γραφής αυτών των κειμένων.

Ανάλυση κειμένων

Καταλήξαμε σε τέσσερις θεμελιώδεις κατηγορίες στις οποίες συγκεντρώνονται οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της πολιτικής ορθότητας με όλους τους συνειρμούς και τις εμπλοκές που αυτή δημιουργεί μέσα από προσωποποιήσεις, μεταφορές, παρομοιώσεις, χρήση εντυπωσιακών επιθέτων, υποκοριστικών και έξυπνων διαλόγων.

1. Ανατροπή

Η πρώτη κατηγορία συγκροτείται από μια ομάδα κειμένων με κοινό παρονομαστή την ανατροπή παγιωμένων αντιλήψεων και την αναθεώρηση έως και πλήρη υπονόμηση της στερεότυπης εικόνας του άγριου και επικίνδυνου λύκου.

Στο *Λύκο μου* αναπαρίσταται η αντιστροφή της παγιωμένης αντίληψης σύμφωνα με την οποία η παρουσία του λύκου συνιστά την απειλή για τον άνθρωπο. Στο κείμενο ο μικρός Πιερ έχει επινοήσει φανταστικά ένα λύκο - φύλακα για να τον προστατεύει από τα μεγαλύτερα ζώρια αγόρια που τον παρενοχλούν και τον απειλούν στο σχολείο "*Ανάμεσα σ' εμένα και την πόρτα στέκει φρουρός ο λύκος μου. Μυρίζει πίσω από τους σκουπιδοτενεκέδες. Όχι τα ζώρια αγόρια δεν είναι εκεί [...]. Ο λύκος μου μπορεί να φύγει, δεν έχω τίποτα να φοβηθώ*" (42-43) και "*Θα ήταν πολύ ωραίο εάν είχα πραγματικά έναν λύκο! Δε θα φοβόμουν ποτέ ξανά τίποτα*" (66).

Στο *Ένας Λύκος Γλυκούλυκος* ανατρέπεται η βασική του συνήθεια που συνιστά την ουσιαστική αφετηρία απειλών και φόβου για τον άνθρωπο. Ο λύκος απαρνιέται στην ουσία τη φύση του και μετατρέπεται σε έναν φιλήσυχο αγρότη και παρουσιάζεται να καλλιεργεί ένα λαχανόκηπο για να μην αντιμετωπίσει ξανά τη χειμωνιάτικη πείνα και την απεγνωσμένη αναζήτηση για τροφή. Τελικά, καταλήγει να τρέφεται μόνο με λαχανικά και να συνεργάζεται για την παραγωγή τους με όλα τα ζώκια του δάσους. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στο *Ο Λύκος ξαναγύρισε*. Ο λύκος εξαναγκάζεται σε μια ολική μεταστροφή της φύσης του, γίνεται καλός, κάθεται στο ίδιο τραπέζι με τα παρ' ολίγον εδέσματά του και τους διηγείται ιστορίες για κακούς λύκους μετά από την ομαδική τους απαίτηση.

Στο *Μικρό Λυκάκι το Βιβλίο με τις Αταξίες*, με πολύ έξυπνο χιουμοριστικό τρόπο και κατά βάση παρωδιακό καταγράφεται η ουσιαστική άρνηση της φύσης του λύκου. Οι γονείς στέλνουν το λυκάκι ενάντια στη θέλησή του μακριά στο Σχολείο της Κακίας του θείου του για να αποκτήσει το σήμα της ΚΑΚΙΑΣ και να μάθει τους 9 Κανόνες. Τελικά αποφασίζει να μην ξαναγυρίσει στο σπίτι του και να γίνει ένας καλός και χρήσιμος λύκος.

Το ίδιο, αλλά σε διαφορετικό βαθμό και με τελείως διαφορετικές αφηγηματικές τεχνικές, εμφανίζεται στα υπόλοιπα κείμενα. Έτσι, στο *Χορτοφάγο Λύκο* ο λύκος εμφανίζεται από την αρχή καλός και με μια παιχνιδιάρικη διάθεση. Μετατρέπεται τελικά σε φύλακα για τα μικρά προβατάκια και μάλιστα όταν γερνάει και πεθαίνει οι προβατίνες προτρέπουν τα μικρά τους "*Να μιλάτε για το λύκο σας. Να πείτε τις ιστορίες που σας έλεγε στα παιδιά σας. Να τους πείτε την ιστορία του. Και όσο θα*

μιλάτε γι' αυτόν, αυτός θα μένει ζωντανός. Όταν θα πάψετε να τον ονειρεύεστε, τότε θα φύγει..." (42). Στο έργο *Ο Αγγελύκος και οι δυο του αδελφές* ο μικρός λύκος μαντάρει κάλτσες, τις δικές του, των δύο αδερφών του, μιας ποδοσφαιρικής ομάδας συνομηλίκων του ανθρώπων (13,15,18).

Στα *Τρία μικρά λυκάκια* η ανατρεπτική ματιά - διάθεση του συγγραφέα δηλώνεται από την αρχή στις συμβουλές της μητέρας τους "*Να φυλαγόσαστε από τον Ρούνι-Ρούνι, το ύπουλο, κακό γουρούνι!*" και η λύση έρχεται με την ολοκληρωτική μεταστροφή του κακού γουρουνιού "*ο Ρούνι-Ρούνι είχε αλλάξει και από ύπουλο, κακό γουρούνι είχε γίνει θαυμάσιο, καλό γουρούνι*". Καταλήγει όμως και στην προβολή τη συνύπαρξης. Στην *Οδοντογλυφίδα που έγινε Ογδοντογλυφίδα* το μικρό λυκάκι παρουσιάζεται στεναχωρημένο "*Κλαίω γιατί δεν έχω φίλους. Όλοι με φοβούνται και κανείς δε θέλει να μου κάνει παρέα. Μόλις ανοίγω το στόμα μου, νομίζω πως θα τους φάω και φεύγουν μίλια μακριά*".

Στην πρώτη ομάδα κειμένων διακρίνεται μία ξεχωριστή υποκατηγορία που περιλαμβάνει εκείνες τις απεικονίσεις του λύκου στις οποίες το στερεότυπο αποτυπώνεται με έναν όχι ευκρινή τρόπο. Τα αρνητικά πρόσημα εμπλέκονται με τα θετικά και δημιουργείται ένα τοπίο εκρηκτικού μείγματος στο οποίο ελλοχεύει η έκπληξη, το απρόοπτο, αλλά και η ασαφής αποτύπωση της εικόνας των στερεοτύπων του λύκου. Στην *Ιστορία του καλού λύκου* αμφισβητούνται οι στερεοτυπικές ιδιότητες που έχουν αποδοθεί σε ορισμένα ζώα και αναφέρεται ότι ο λύκος "*ήταν καλοσυνάτος και λυπησιάρης, κι η τέχνη του ήταν να γιατρεύει*" τα ζώα του δάσους. "*Αυτά όμως ο παππούς τα έλεγε πολύ σιγανά κι είχε βάλει την παλάμη του μπροστά στο στόμα, γιατί - κατά τη γνώμη του - εξάλλου αυτό δεν είναι σωστό τέλος για μια τέτοια ιστορία*".

Η αμφιβολία και η σύγχυση κυριαρχούν και στο *Καλόκαρδος Λύκος*, όπου ο νεαρός λύκος Λουκάς φεύγει από το σπίτι του αναζητώντας την ψυχολογική του αυτονόμηση και ωρίμανση. Συμπεριφέρεται ως τυπικός λύκος και έχει τη διάθεση να φάει τα κατσικάκια, τα γουρουνάκια, τον Πέτρο και την Κοκκίνοσκουφίτσα, αλλά μετανιώνει. Στον επίλογο όμως του κειμένου τρώει τον κακό γίγαντα και απελευθερώνει τα φυλακισμένα παιδάκια Στο *Ένας λύκος, μα τι λύκος!* από την αρχή της ιστορίας δηλώνεται η διαφορετικότητα του λύκου η οποία όμως τελικά ανατρέπεται. Στην ουσία τα στερεότυπα αντί να ανατραπεί ενισχύεται. Ο πρίγκιπας Λύκος ακούει μουσική, ποτίζει τα λουλούδια του και επιθυμεί καλές σχέσεις με τους γείτονές του. Στο τέλος όμως καταβροχθίζει τα τρία βρόμικα γουρουνάκια που δεν πιστεύουν στη διαφορετικότητά του "*Νομίζεις σε πιστέψαμε. Άσε τις ευγένειες και τα καμώματα. Ο λύκος είναι πάντα λύκος, άγριος κλεφτοκοτάς, γουρουνοπνίχτης και προβατοκυνηγός*". Στην ίδια λογική κινείται και το *Παιγνίδια με το λύκο*, όπου αποτυπώνεται ξεκάθαρα η ποικιλία ρόλων που αποδίδονται στο λύκο, άλλοτε είναι ο καλός λύκος – παιγνίδι στα χέρια των παιδιών και άλλοτε ο κακός λύκος.

Πολύ εμφαντικά η αμφιβολία καταδεικνύεται και στο *Λύκε Λύκε... σ' αγαπώ* τα ζώα κουτσομπολεύουν το μοναχικό λύκο που ζωγραφίζει απομονωμένος στο σπίτι του "*Αυτός δεν είχε φάει τα τρία μικρά γουρουνάκια; Αυτός δεν έφταιγε που οι άνθρωποι φοβούνταν τους λύκους; Άλλοι έλεγαν τούτο, άλλοι έλεγαν εκείνο... Ο κυρ-Λύκος τους άφηνε να λένε...*". Απάντηση στα συγκεκριμένα ερωτηματικά δεν μπορεί να δώσει ο έρωτας του για τη γειτόνισσα λύκαινα και η αρμονική τους

συμβίωση. Στο *Έχω ράμματα για τη γούνα σου* και στο *Και οι κακοί έχουν ψυχή* η θετική εικόνα συγκροτείται μέσα από την αναγκαία παρουσία του λύκου στα παραμύθια παρά τα μαρτύρια στα οποία τον υποβάλλουν οι συγγραφείς - παραμυθάδες "Αχ αυτοί οι έρημοι οι λύκοι! Του κλότσου και του μπάτσου τους έχουν σ' όλα τα παραμύθια".

Στην *Κοκκινοσκουφίτσα* και στα τρία γουρουνάκια η παρωδία της πολιτικής ορθότητας είναι ανελέητη και οι ανατροπές διαδέχονται η μία την άλλη. "Μπήκε [ο λύκος] λοιπόν στο σπίτι κι έφαγε τη γιαγιά διαπράττοντας μια απολύτως εύστοχη - για τα σαρκοφάγα - ενέργεια. Μετά, ανεπηρέαστος από τις αυστηρές παραδοσιακές απόψεις περί ανδροπρέπειας και θηλυπρέπειας, έβαλε το νυχτικό της γιαγιάς και την έπεσε στο κρεβάτι" (23). Στο τέλος του έργου η γιαγιά ξεπηδά από το στόμα του λύκου αρπάζει το τσεκούρι και αποκεφαλίζει τον ξυλοκόπο "Μετά αποφάσισαν να ξεκινήσουν ένα εναλλακτικό κοινόβιο που θα βασιζόταν στον αλληλοσεβασμό και τη συνεργασία." (26).

Στα *Τρία γουρουνάκια* ο λύκος παρουσιάζεται με επεκτατικές βλέψεις. Σε μια φανερή αντιστροφή της πραγματικής κατάστασης τα γουρουνάκια παρουσιάζονται ως είδος προς εξαφάνιση (35) ενώ οι λύκοι ως ιδιοκτήτες μπανανοφυτειών (34), και παραθεριστικών κέντρων (35). Ο λύκος πεθαίνει από καρδιακή προσβολή επιχειρώντας να φυσήξει δυνατά για να γκρεμίσει το σπίτι των γουρουνιών "Η θανατηφόρα καρδιακή προσβολή προήλθε σίγουρα από την υπερβολική κατανάλωση λιπαρών τροφών" (36), ενώ τα γουρουνάκια συστήνουν την ένοπλη ταξιαρχία των γουρουνίστας εξοντώνουν τους λύκους, εγκαθιδρύοντας "μια υποδειγματική σοσιαλιστική δημοκρατία με δωρεάν παιδεία, Εθνικό Σύστημα Υγείας και φτηνή στέγη για όλους" (37).

2. Φεμινισμός – Φύλο

Ανάλογα ενδιαφέρουσες, αλλά πιο σύντομες είναι και οι απεικονίσεις της φεμινιστικής επιρροής. Διακωμωδούνται και ανατρέπονται σεξιστικά στερεότυπα που αφορούν τα στερεότυπα χαρακτηριστικά του γυναικείου και ανδρικού ρόλου. Στο *Λύκο μου* η θεία του μικρού Πιερ, που έχει επινοήσει το φανταστικό λύκο φύλακα, του εξηγεί πως πρέπει να αντιμετωπίζει τα ζόρικα αγόρια που τον απειλούν και πως πρέπει να ξεπεράσει τις φοβίες του "Πρέπει να μάθεις να λύνεις τα προβλήματά σου μόνος σου [...] Φαντάζεσαι ότι τα ζόρικα αγόρια υπάρχουν μόνον κάτω από τις αψιδωτές πόρτες! Κι όμως, υπάρχουν παντού στον κόσμο κι έχω συναντήσει μπόλικά!" (66-67).

Στο κείμενο *Ο Αγγελύκος και οι δύο αδελφές*, οι αδελφές του μικρού λύκου που μαθαίνει να μαντάρει κάλτσες ενθουσιάζονται "Μαντάρει κάλτσες! Αρχισαν να ξεφωνίζουν οι κοπέλες" και στη συνέχεια οι ίδιες κουτσουμπολεύουν μαζί με τη Χιονάτη (33) την ίδια στιγμή που ο μικρός λύκος τακτοποιεί για ύπνο τους νάνους και τους νανουρίζει (34-39).

Στην *Κοκκινοσκουφίτσα* ο Γκάρνερ σπεύδει να σατιρίσει τη μεταφορά φαγητού "Κάποια μέρα η μητέρα της ζήτησε να πάει ένα καλάθι με φρέσκα φρούτα και μεταλλικό νερό στο σπίτι της γιαγιάς - όχι βέβαια γιατί ήταν γυναικεία δουλειά, αλλά γιατί ήταν μια γενναιόδωρη πράξη και βοηθούσε στην ανάπτυξη του

αισθήματος της κοινοτικής αλληλεγγύης" (21). Ο ίδιος ο λύκος που, όπως είδαμε και παραπάνω, δεν προείται από τις πατροπαράδοτες αντιλήψεις για την πρέπει ενδυμασία των δύο φύλων, υποδύεται ξαπλωμένος στο κρεβάτι τη γιαγιά φορώντας το νυχτικό της (23).

3. Οικολογία – Περιβάλλον

Πολύ πιο εκτεταμένες είναι οι επιρροές της οικολογικής ιδεολογίας στα κείμενα προς εξέταση. Το οικολογικό μήνυμα είναι ξεκάθαρο και προσδιορίζει την αλλαγή της στάσης του ανθρώπου απέναντι στο ζωικό βασίλειο και σαφέστερα την προστασία των ζώων που πληθυσμιακά έχουν συρρικνωθεί, για τη διατήρηση της ισορροπίας. Ξεχωριστές ιδιότητες μιας ομάδας ζώων (π.χ. γούνα) διεγείρουν την ακατάπαυστη αισχροκέρδεια του ανθρώπου που διατρανώνει με αυτόν τον τρόπο την ασυνείδητη στάση του απέναντι στη φύση.

Στο *Μάτι του λύκου* οι δυο ήρωες, ένας μονόφθαλμος λύκος κι απέναντί του ένα αγόρι από την Αφρική, είναι δυο παράξενοι πρωταγωνιστές που υποβάλλουν έμμεσα την αντίληψη της συνύπαρξης ανθρώπου και λύκου, αλλά και την αιχμαλωσία των ζώων στα κλουβιά. Ο κίνδυνος εξαφάνισης του λύκου και διάσπασης της περιβαλλοντικής αλυσίδας θίγεται στο *Λύκο μου* όταν η θεία Βινταλί ανακοινώνει στον Πιερ ότι υιοθέτησε ένα λύκο στο όνομά του, τον Αλάσκα, και του στέλνει φωτογραφία του. Αβίαστα και χωρίς διδακτισμούς αναδύεται το μήνυμα του κειμένου για την προστασία του διαφορετικού, αλλά και του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο - με προϋπόθεση τη συνειδητοποίηση των προβλημάτων και της πραγματική κατάσταση μακριά από στερεότυπα και στρεβλές πεποιθήσεις. Ταυτόχρονα προάγει την ιδέα της πολυπολιτισμικότητας και επιτυγχάνει την προώθηση οικολογικών μηνυμάτων, που αφορούν την καταστροφική αποψίλωση των δασών στις ζούγκλες και τις κλιματολογικές αλλαγές που αυτό θα επιφέρει, την επίδραση στη χλωρίδα και πανίδα της περιοχής, την εγκληματική δράση του ανθρώπου στην ανατροπή της ισορροπίας, το επικερδές κυνήγι των λύκων για τη γούνα τους και την παρέμβαση του ανθρώπου. Εδώ οι λύκοι είναι εξανθρωπισμένοι και οι άνθρωποι εξαγριωμένοι.

Στην *Ιστορία του καλού λύκου* αποτυπώνεται η άποψη ότι η απουσία του λύκου διαταράσσει τις ισορροπίες στο δάσος, ενώ στο *Ένας Λύκος Γλυκουλύκος* ο Λύκος που εμφανίζεται ως καλλιεργητής λαχανόκηπου για να αποφύγει την πείνα - μια και δε βρίσκει πλέον θηράματα - σε συνεργασία με τα ζώα του δάσους στέλνει έμμεσα το μήνυμα για την εξάντληση των φυσικών πόρων του πλανήτη μας.

Στο *Μικρό Λυκάκι το Βιβλίο με τις Αταξίες* σατιρίζεται η αντίληψη των ανθρώπων για τα δικαιώματα των ζώων σε αντιδιαστολή με την ίδια τους την παρουσία. Στην *Κοκκινোসκουφίτσα και τον τελευταίο λύκο* καταδικάζεται ο άνθρωπος που εμφανίζεται ως άκριτος διώκτης ζώων υπό εξαφάνιση "Έτσι οι λύκοι σιγά σιγά μέσα στο χρόνο εξαφανίστηκαν". Η ηρωίδα Λένα συνειδητοποιεί το μέγεθος της οικολογικής απειλής κι αναλαμβάνει η ίδια να διασώσει τον "τον τελευταίο φοβισμένο και ανυπεράσπιστο λύκο του δάσους".

Στο *Χορτοφάγο λύκο* κυριαρχούν οι εντυπωσιακές περιγραφές της φύσης που δικαιολογούν τη μεταστροφή του λύκου και την παιχνιδιάρικη διάθεσή του. Η γνωριμία και η φιλία του με τα μικρά αρνάκια συντελείται μέσα στην πανδαισία της

φύσης, όπου νιώθει την ανάγκη να τα προστατέψει και να τα ξεναγήσει και όχι να τα φάει. Η φύση τον απελευθερώνει και του επιτρέπει να παίξει και να πραγματοποιήσει επιθυμίες του που τόσο ντρεπόταν να το κάνει μπροστά στους άλλους λύκους. Στο έργο *Ο Αγγελύκος και οι δύο του αδελφές* καταγράφεται η συνεργασία λύκου και σκαντζόχοιρου στο φυσικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικός είναι και ο σεβασμός του περιβάλλοντος χώρου από το νεαρό λύκο μετά το πικνικ με τις αδερφές στη λίμνη "*Πριν φύγουνε όμως, μάζεψε την πλαστική σακούλα και ταχτοποίησε λίγο το γρασίδι, να μην τ' αφήσει βρόμικο και τσαλακωμένο*" (53).

Στην *Κοκκινোসκουφίτσα* η νεαρή ηρωίδα παρουσιάζεται να μεταφέρει στη γιαγιά της οικολογικά προϊόντα, Στα *Τρία μικρά γουρουνάκια* οι πρωταγωνιστές χτίζουν τα σπίτια τους "σε πλήρη αρμονία με το περιβάλλον τους" χρησιμοποιώντας οικολογικά υλικά, το ένα από άχυρο, το δεύτερο από ξύλα και "*το τρίτο ένα σπίτι από κοπριά, πηλό και κισσό, υλικά που τα ανέμειξε και τα έψησε όλα μαζί σε ένα μικρό φουρνάκι δίνοντάς τους το σχήμα τούβλων*" (33). Στα *Τρία μικρά λυκάκια* το διαρκές γκρέμισμα των σπιτιών εξαιτίας της χρήσης πολύ γερών οικοδομικών υλικών, υποστασιοποιεί συμβολικά τη συνεχή αναζήτηση του "απροσπέλαστου τεχνολογικά" που συνειρμικά μας οδηγεί στην "κλιμάκωση των εξοπλισμών" και στο "ψυχροπολεμικό κλίμα" των πρόσφατων χρόνων.

4. Διαφορετικότητα – Κοινωνική συνύπαρξη

Στην κατηγορία αυτή ανιχνεύονται πολλές αναπαραστάσεις εννοιών και στερεοτύπων που ανήκουν στους χώρους της πολυπολιτισμικότητας, της κοινωνικής συνύπαρξης και της κοινωνικοποίησης. Στο *Λύκο μου* ανάμεσα στις συνεχείς αναπαραστάσεις των στερεοτύπων του καλού λύκου ξεχωρίζει η αποτύπωση της εικόνας του «άλλου» του «αποδοπομπιαίου». Στην *Ιστορία του καλού λύκου* η αμφισβήτηση από την αρχή του παραμυθιού από τον παππού των τρομακτικών ιδιοτήτων που αποδίδονται σε ορισμένα ζώα, αλλά και σε ανθρώπους, αποκαλύπτει το αξιακό σύστημα του συγγραφέα, αλλά κυρίως αποτελεί μια κριτική προσέγγιση των ανεργμάτων εθνικών και εθνοτικών στερεοτύπων στα οποία υπολανθάνουν προκαταλήψεις και μονολιθικότητες. "*Ο λύκος είναι κακός, ο λαγός φοβητσιάρης, η αλεπού πονηρή και η κουκουβάγια σοφή. Αυτό είναι μια βλακο-σοφία [...] και είναι τόσο σωστό, όπως όταν λέει κάποιος: Οι Σκωτσέζοι είναι τσιγγούνηδες, οι Ισπανοί είναι περήφανοι ή όλα τα κορίτσια της Πολωνίας είναι όμορφα*".

Το δικαίωμα στη διαφορετικότητα, αλλά και την αρμονική κοινωνική συνύπαρξη υπερασπίζεται συγκαλυμμένα ο συγγραφέας στο *Ένας Λύκος Γλυκούκος*, όπου ο λύκος μετατρέπεται σε καλλιεργητή και τελικά η ιδιαιτερότητά του αυτή γίνεται αποδεκτή από τα υπόλοιπα ζώα "*Όλες του οι ανησυχίες, η κακή του φήμη, το μοναχικό του κυνήγι, ακόμη και οι πληγές του όταν τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά, όλα έμοιαζαν σαν να έχουν γίνει πολύ καιρό πριν*". Στο *Μάτι του λύκου* εμφανίζεται η κατανόηση και ο σεβασμός της ιδιαιτερότητας του "άλλου", όταν ανάμεσα στους δυο πρωταγωνιστές το αγόρι και το λύκο εγκαθιδρύεται μια ειλικρινή μεταξύ τους επικοινωνία, όταν ο ένας "διηγηθεί" την ιστορία του στον άλλο, ανοίξουν τα μάτια τους (137). Στο παραμύθι *Ο Λύκος ξαναγύρισε* ο λύκος ενσωματώνεται τελικά στο δεδομένο κοινωνικό σύστημα αξιών, απαρνούμενος ουσιαστικά τη διαφορετική του φύση, κάτω από την απαίτηση όλων των υπόλοιπων ζώων να σεβαστεί τη δική τους προσωπικότητα (33-37). Τα μηνύματα

στο έργο αυτό είναι ξεκάθαρα όπως και οι συμβολισμοί, αλλά δεν αποφεύγουν την αρνητική κοινωνική υποστασιοποίηση του λύκου.

Στο *Λύκε Λύκε...* σ' αγαπώ ο μοναχικός λύκος (ο μοναχικός άνθρωπος στην ουσία) γίνεται αντικείμενο κουτσομπολιού και κοινωνικού χλευασμού για τη διαφορετικότητά του, δηλαδή κοινωνικού αποκλεισμού και απομόνωσης. "Αυτός δεν είχε φάει τα τρία μικρά γουρουνάκια; Αυτός δεν έφταιγε που οι άνθρωποι φοβούνταν τους λύκους; Άλλοι έλεγαν τούτο, άλλοι έλεγαν εκείνο... Ο κυρ-Λύκος τους άφηνε να λένε...". Προβλήματα απομόνωσης και περιφρόνησης αντιμετωπίζει και ο λύκος στο *Χορτοφάγο Λύκο*. Στο παραμύθι αυτό ο λύκος ενσωματώνεται στο δεδομένο κοινωνικό σύστημα αξιών απαρνούμενος τη δική του φυσική υπόσταση. Στις επισκέψεις του όμως στα παλιά του λημέρια διαπιστώνει την άρνηση των ομοίων του και αισθάνεται μια απέραντη μοναξιά και θλίψη (41). Πεθαίνει σε βαθιά γεράματα στη στάνη (42).

Στον *Αγγελύκο* η άρση της διαφορετικότητας επιχειρείται με την ηλικιακή προσέγγιση και μέσα από την ένταξη στην ομάδα, εδώ την αθλητική, ενώ στο *Έχω ράμματα για τη γούνα σου* η διαφορετικότητα του λύκου γίνεται τελικά αποδεκτή έστω και έμμεσα ακριβώς από την εμμονή του λυκολόγου γιατρού να περιποιείται τους λύκους παρά το γεγονός ότι παρακούν τις προτροπές του. Στο *Και οι κακοί έχουν ψυχή* με χιουμοριστικό πνεύμα παρουσιάζεται η διαμαρτυρία των κακών για τους ρόλους που αυθαίρετα του αποδόθηκαν από τους συγγραφείς. Στην ουσία επιχειρείται ταυτόχρονα η ανατροπή των στερεοτύπων για τα όλους σχεδόν τους κλασικούς ήρωες των παραμυθιών (κακός λύκος, η μητριά της Χιονάτης, της Κοκκινোসκουφίτσας, των δυο ετεροθαλών αδερφών κ.λ.π.) και η πλήρης αποδοχή τους μέσα από την άρση των παρεξηγήσεων που έχουν δημιουργηθεί στο πέρασμα των αιώνων "Ο ρόλος του κακού αποδόθηκε αυθαίρετα από τους συγγραφείς σ' εμάς, τους λύκους, τους μάγους, τους νάνους, τις μητρίες, τις κακές αδελφές, και γίναμε ο φόβος και ο τρόμος εκατομμυρίων παιδιών, τα οποία, όπως καταλαβαίνετε, είναι ανήμπορα να αξιολογήσουν τις καταστάσεις και να βγάλουν σωστά συμπεράσματα [...] Εγώ προσωπικά έχω υποστεί τους χειρότερους εξευτελισμούς. Με έχουν βάλει να παρασέρνω αθώα κοριτσάκια στα δάση, να τρώω άκακες γιαγιάδες, να καταβροχθίζω έξι κατσικάκια στην καθισιά μου κι από πάνω με ρεζιλεύει το πιο μικρό απ' όλα" (76-78).

Στα *Τρία μικρά λυκάκια* η έννοια της διαφορετικότητας υπεισέρχεται μέσα από την επαγγελματική διαφοροποίηση. Το Καγκουρώ (ζώο που συμβολίζει την ασφάλεια) προμηθεύει στα λυκάκια τα τούβλα. Ο Κάστορας Μάστορας (παραπέμπει στην έννοια της ικανότητας) του δίνει τσιμέντο. Ο Ρινόκερος (δύναμη) τους εφοδιάζει με πλάκες από ασάλι και συρματοπλεγμα, ενώ τέλος το Φλαμίνγκο (ομορφιά / φύση) εξασφαλίζει με τα λουλούδια που τους χαρίζει την αρμονική κοινωνική ζωή. Τέλος στην *Οδοντογλυφίδα που έγινε Ογδοντογλυφίδα* το μικρό λυκάκι αρνείται την αλλαγή της φύσης του και τη μετατροπή του σε γλυκάκι "Τι λες, λέει το λυκάκι. Αν γίνω γλυκάκι, θα αρχίσω να φοβάμαι εγώ μήπως και με φάνε".

Συμπεράσματα

α. Διασκευές και πρωτότυπα κείμενα

Τα έργα που μελετήσαμε μπορούν συμβατικά να ταξινομηθούν σε δύο ευρύτερες κατηγορίες. Στην πρώτη οι συγγραφείς συνομιλούν με τα αφηγηρικά παραμύθια, τα μεταγράφουν, τα παρωδούν και μας παραδίδουν μια πρωτότυπη, νέα εκδοχή τους, π.χ. *Τα τρία λυκάκια*, *Και οι κακοί έχουν ψυχή*, *Ο λύκος επέστρεψε*. Συνήθως ξεκινούν εκεί που σταματούν τα παλιά, ενώ τα κεντρικά στοιχεία στη νοηματοδότησή τους προκύπτουν και αποκαλύπτονται μονάχα μέσα από τη μεταξύ τους αντιδιαστολή. Η κλασική παραμυθιακή εισαγωγή δεν προδικάζει σε τίποτα τη θεμελίωση της έκπληξης του απροσδόκητου τέλους που θα ακολουθήσει μέσα από τις την εμμονή του δημιουργού στην επαναληπτική χρήση αφηγηματικών σχημάτων με προφανείς σημειολογικές διαστάσεις. Η αντιστροφή στους πρωταγωνιστικούς ρόλους προβάλλεται εμφατικά για να πιστοποιήσει τη διακειμενικότητα στην οργάνωση και εξέλιξη της πλοκής. Το χιουμοριστικό ύφος που κυριαρχεί αποκαλύπτει από την αρχή τη διάθεση των δημιουργών να υπονομεύσουν με παιγνιώδη τρόπο και να ανατρέψουν τελικά τα ιδεολογικά στερεότυπα που αναπαράγονται από το αρχικό κείμενο. Αυτή η κατηγορία εμπλέκεται και τελικά προσεγγίζει μορφικά τη γραφή της νεότερης κουλτούρας.

Στην δεύτερη κατηγορία τα κείμενα (π. χ. *Ένας λύκος μα τι λύκος*, *Παιγνίδια με το λύκο*) είναι πρωτότυπα, η πλοκή οργανώνεται και εξελίσσεται σε σύγχρονους αφηγηματικούς τόπους, ενώ η μείξη παραδοσιακών μοτίβων και νεοτερικών τεχνικών αναλαμβάνει να ενεργοποιήσει τον αναγνώστη και να κεντρίσει την προσοχή του με το γνωστό *τέχνασμα του παραξενίσματος* (Τσιριμώκου 1988: 48). Στην περίπτωση αυτή η στόχευση κατά των παγιωμένων και στερεοτυπικών αντιλήψεων σχετικά με το ρόλο του λύκου προκύπτει χωρίς τη μεσολαβητική λειτουργία ενός συγκεκριμένου ήρωα ενός κλασικού λαϊκού παραμυθιού, αλλά καθοδηγούμενη ωστόσο σε ένα μεγάλο βαθμό από μια σειρά κοινών εξωλογοτεχνικών και εξωκειμενικών παραστάσεων και εμπειριών και κυρίως γενικών διακειμενικών αναφορών (Ζερβού 1996: 166-169). Άλλωστε σύμφωνα με το Stephens η παιδική λογοτεχνία είναι ριζικά διακειμενική (Stephens 1992: 86). Το φανταστικό και το πραγματικό συνδυάζονται δημιουργικά με απώτερο σκοπό να στοιχειοθετηθεί πειστικά μια γοητευτική ουτοπία που να αντιπαρατίθεται δυναμικά σε μια απογοητευτική πραγματικότητα του (Zipes, 1983).

Επιδίωξη των δημιουργών πάντως και στις δύο κατηγορίες κειμένων είναι:

1. Να αποδομήσουν τα κεντρικά ιδεολογήματα των παραμυθιών, να αμφισβητήσουν και να ανατρέψουν τις προσχηματισμένες αντιλήψεις της δυτικής ομογενοποιητικής λογικής που αφορά κατά βάση το στερεότυπο του λύκου,
2. Να σατιρίσουν τις τυχόν υπερβολές της πολιτικής ορθότητας που έχουν παρεισφρήσει και διακρίνονται στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας
3. Να ενθαρρύνουν τους μικρούς αναγνώστες από τα πρώτα τους κίβλους "βήματα" σε μια κριτική αναγνωστική διαδικασία και όχι στην παθητική αποδοχή προκατασκευασμένων νοημάτων και να εξοικειώσουν τους νεαρούς αναγνώστες με την πολλαπλότητα και την πολυδιάσπαση των λογοτεχνικών κειμένων, αλλά και με την ίδια την πραγματικότητα μέσα από την καταγραφή των πολλαπλών προοπτικών πρόσληψης και ερμηνείας.
4. Να επαναδιοργανώσουν τα παραδοσιακά μοτίβα με μια σειρά ανατρεπτικών και υπονομευτικών στοιχείων, έτσι ώστε να επιτρέπουν στον αναγνώστη να προσεγγίσει τα κείμενα αποδεσμευμένος από τους καθορισμένους τρόπους πρόσληψής τους. Η συμμετοχή και ο ρόλος των

στοιχείων αυτών στην πλοκή του έργου, η λειτουργία τους στην οργάνωση των σημασιοδοτικών μηχανισμών του κειμένου και στη δημιουργία ευρύτερων αξιακών συστημάτων ποικίλουν και σχετίζονται τόσο με τη συγγραφική πρόθεση, όσο και με την ερμηνευτική δεινότητα του κάθε αναγνώστη.

β. Ανατροπές

1. Τα κυρίαρχα ιδεολογήματα του κινήματος της πολιτικής ορθότητας αποτυπώνονται με εμφαντικό, αλλά με τελείως διαφορετικό τρόπο στα κείμενα που εξετάσαμε. Στην ουσία η διαφοροποίηση από τα στερεότυπα του λύκου ανέδειξε και μια σειρά ανατροπών. Πρώτα από όλα ανιχνεύτηκε ως κεντρική ιδεοληψία η διπολική αντίθεση καλού vs κακού, όπως αυτή εκφράζεται μέσα στις σχέσεις: άγρια φύση / πολιτισμένη κοινωνία και διαμέσου αυτής της αντίθεσης απεικονίστηκε όλη η ανατροπή των αρνητικών προσήμων στην εικόνα του λύκου είτε προβάλλοντας το καλό πρόσωπο του λύκου είτε αποτιμώντας αρνητικά το αρνητικό του πρόσωπο. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα περισσότερα έργα ο κακός λύκος είτε εμμέσως είτε ευθέως απεκδύεται των αρνητικών στερεοτύπων. Επίσης, σε αρκετά έργα προβάλλονται και οι δυο πλευρές του λύκου σε μια προσπάθεια αντικειμενικοποίησης της εικόνας του που μπορεί να έχει θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά. Καθοριστική και ως ένα βαθμό αναμενόμενη είναι και η αποτύπωση της επιρροής της οικολογικής ιδεολογίας, του φεμινισμού, όπως και η σχετική ανίχνευση ιδεολογημάτων της ευρύτερης κοινωνικής αριστεράς που συνδέεται με κινήματα προστασίας, σεβασμού και αποδοχής της ετερότητας και της ιδιαιτερότητας του "άλλου", καθώς και της συνύπαρξης και κοινωνικής αρμονίας. Δεν συναντήσαμε λύκο με ειδικές ανάγκες.

2. Αποτυπώνονται ευκρινώς ανατροπές σε περιφερειακά στερεότυπα και αξίες ή και αρνητικές αποτιμήσεις όπως:

i. Η αποδόμηση της ηθικής αξίας της εργασίας ως αυτοσκοπός και η χειραγώγηση επιθυμιών και πρόσκαιρων απολαύσεων ως δείγμα ωριμότητας. Συνήθως το φιλόπονο και προνοητικό ζώο δεν αμείβεται, ενώ τα φυγόπονα δεν τιμωρούνται πάντοτε (*Τα τρία μικρά λυκάκια, Τα τρία γουρουνάκια, Ο Αγγελύκος και οι δύο του αδελφές, Η ιστορία του καλού λύκου, Ένας Λύκος Γλυκουλύκος, Ο χορτοφάγος λύκος*).

ii. Η κριτική προσέγγιση της δομής της δυτικής οικογένειας και συγκεκριμένα της άποψης πως η κοινωνική ένταξη και καταξίωση των νεότερων μελών προϋποθέτει την οικονομική ανεξαρτητοποίηση και την ψυχολογική τους αυτονόμηση, πάντοτε όμως σύμφωνα με τις αρχές και τα καθορισμένα πλαίσια της συγκεκριμένης κουλτούρας και αγνοώντας ουσιαστικά τις ατομικές ιδιαιτερότητες και τη διαφορετικότητα του καθενός (*Μικρό Λυκάκι. Το βιβλίο με τις αταξίες, Τα τρία μικρά λυκάκια, Τα τρία γουρουνάκια, Η Κοκκινোসκουφίτσα, Η Οδοντογλυφίδα που έγινε Ογδοντογλυφίδα*).

iii. Η υποτιθέμενη απελευθέρωση που προσφέρει στον άνθρωπο η αλματώδης τεχνολογική πρόοδος και η αλόγιστη χρήση της σε αντιδιαστολή με την αρμονική συνύπαρξη που μπορεί να επιτευχθεί μέσα στη φύση. Οι ήρωες είναι αναγκασμένοι να αυτοπεριοριστούν και να περιχαρακωθούν σε μια δραματική απομόνωση από το φυσικό τους περιβάλλον, αλλά και από τον κοινωνικό τους περίγυρο, στην προσπάθειά τους να περιφρουρήσουν τα υποτιθέμενα απαραίτητα αγαθά που απέκτησαν και που στην πράξη αποδεικνύονται

δημιουργημένες και πλαστές καταναλωτικές συνήθειες (*Ο λύκος μου, Το μάτι του λύκου, Τα τρία μικρά λυκάκια*).

Εν κατακλείδι και συμπληρωματικά πρέπει να τονίσουμε ότι η *Πολιτική Ορθότητα* απαίτησε περισσότερη "δικαιοσύνη" και στα παραμύθια αίροντας εκ προοιμίου στερεοτυπικές και προσχηματισμένες απόψεις που διαιώνονται και μετακενώνονται από γενιά σε γενιά με τη βεβαιότητα της ορθότητάς τους και μάλιστα τις περισσότερες φορές διοχετεύονταν από ομάδες με μεγάλη οικονομική, πολιτική και κοινωνική δύναμη και δρούσαν δεσμευτικά στις ανθρώπινες πράξεις. Η *Πολιτική Ορθότητα* ήρθε να αντικρούσει τη μία και μοναδική άποψη περί αλήθειας και να εκφράσει εναλλακτικές προτάσεις για τον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Ακόμη και η υγιής σάτιρα της μεταγενέστερης γελοιοποίησης της πολιτικής ορθότητας συναίρεσε χιουμοριστικά τη δημιουργία με την κριτική και άνοιξε τους δρόμους για μια διαφορετική γραφή στο χώρο της μυθοπλασίας. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση παραμένει ο σεβασμός από το συγγραφέα της αρχής ότι η γλώσσα "*εμφορεύεται από συγκεκριμένους ιδεολογικούς μηχανισμούς και διατυπώσεις που η άκριτη χρησιμοποίησή τους δεν κολακεύει τους πολίτες στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*" (Εξαρχοπούλου 1996: 16). Ο αναγνώστης πρέπει να προσκαλείται να συμμετάσχει ενεργά στην κατασκευή των νοημάτων του έργου, αλλά και να σταθεί με σκεπτικισμό απέναντι στον υποβλητικό μυθοπλαστικό λόγο που τροχοπεδεί την πραγματικότητα μέσα στην οποία εγγράφεται.

γ. *Νέες συνθήκες πρόσληψης;*

Όμως η πιο ενδιαφέρουσα πλευρά της επίδρασης του κινήματος πολιτικής ορθότητας στην παιδική λογοτεχνία αφορά το κρίσιμο πεδίο της συμμετοχής του παιδιού στην αναγνωστική διαδικασία. Επειδή στα κείμενα που εξετάσαμε, η ιστορία του λύκου κατά το μάλλον ή ήττον είναι γνωστή στα παιδιά, τους προσφέρεται η δυνατότητα να συμμετέχουν στο παιχνίδι της ανάγνωσης και ακρόασης. Ο μικρός αναγνώστης – ακροατής δηλαδή γνωρίζει και αναγνωρίζει τις περιπέτειες του λύκου και τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του (συμπεριφοράς και εξωτερικά) και η κατάσταση αυτή του επιτρέπει να συμμετέχει στην κατασκευή και εξέλιξη του νοήματος της ιστορίας. Για παράδειγμα τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν την δική τους λύση στην ιστορία, να επιλέξουν άλλοτε τον καλό και άλλοτε τον κακό λύκο και στην ουσία μπορούν σταδιακά να μετακινηθούν από τη θέση του αναγνώστη - ακροατή στη θέση του δημιουργού και να κρυφοκοιτάξουν μέσα στο εργαστήρι του συγγραφέα. Μια τέτοια κατάσταση είναι λογικό να οδηγεί σε μια τυπική απομυθοποίηση του ρόλου του συγγραφέα και να ευνοεί μια περισσότερο ενεργητική συμμετοχή του αναγνώστη στο παιχνίδι της δημιουργίας και φαντασίας .

Πέρα από αυτά όμως ανιχνεύονται ομοιότητες σε ορισμένες λειτουργίες (γνωστικές και ψυχικές) ανάμεσα στο σημερινό αναγνώστη – ακροατή των κειμένων που εξετάσαμε και στον έλληνα θεατή του αρχαίου δράματος του 5^{ου} αιώνα. Και οι δύο παρακολουθούν ένα γνωστό μύθο και το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται όχι τόσο στο τέλος, όσο στις ποικίλες παραλλαγές του κεντρικού θέματος, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται ποικιλότροπα η διαδικασία ταύτισης και μέθεξης του μικρού αναγνώστη ή του θεατή με τον πρωταγωνιστή. Στην ουσία η επίγνωση του αναγνώστη - ακροατή σχετικά με την έκβαση της ιστορίας μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το *τι* θα συμβεί στο *πώς* θα συμβεί και με τον

τρόπο αυτό τα γεγονότα και τα επεισόδια αποκτούν μεγαλύτερη σημασία (Αθανασόπουλος 1999). Πίσω από τις παρατηρήσεις αυτές μπορεί κάποιος να δικαιώσει και την άποψη ότι με την επιρροή του κινήματος της πολιτικής ορθότητας ευνοείται ένα νέο είδος γραφής που κινείται πάντοτε στα όρια της διασκευής και που υποχρεώνεται να υπηρετήσει άλλου τύπου λογικές πλησιάζοντας αρκετά τη λογική και δομή της γραφής που συναντάται στο αρχαίο ελληνικό θέατρο.

Παράρτημα

- Bouiller, Claire. Ένας Λύκος Γλυκούκος. Απόδοση Ρένα Ρώσση - Ζαΐρη, Αθήνα: ΜΙΝΩΑΣ, 2004.
- Γκάρνερν, Τζέημς Φινν. Πολιτικώς ορθά παραμύθια (Η Κοκκινোসκουφίτσα, Τα Τρία Γουρουνάκια). Μτφρ. Λίλυ Εξαρχοπούλου, Αθήνα: Δίαυλος, 1995.
- Μοκά. Ο λύκος μου. Μτφρ. Τίνα Πλυτά, Αθήνα: Ποταμός, 1998.
- Νικλ, Πέτερ, Η ιστορία του καλού λύκου. Απόδοση Ελένη Γ. Βαλαβάνη, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 1987.
- Ρεννας, Daniel. Το μάτι του λύκου. Μτφρ. Μελίνα Καρακώστα, Αθήνα: Πατάκη, 2000.
- Renpart, Geoffroy. Ο Λύκος ξαναγύρισε! Μτφρ. Γ. Παπαδόπουλος, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 1994.
- Renpart, Geoffroy. Ο καλόκαρδος Λύκος. Μτφρ. Γ. Παπαδόπουλος, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 1998.
- Roillené, Sylvie. Ένας λύκος, μα τι λύκος!. Απόδοση Βαγγέλης Τασιόπουλος, Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες, 2004.
- Frederic, Stehr. Λύκε Λύκε ...σ' αγαπώ. Απόδοση Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη, Αθήνα: Μίνωας, 1998.
- Whybrow, Ian. Μικρό Λυκάκι το Βιβλίο με τις Αταξίες, Απόδοση Ρένα Ρώσση - Ζαΐρη, Αθήνα: ΜΙΝΩΑΣ, 2002.
- Κοκορελη Αργυρώ, Παιγνίδι με το λύκο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004.
- Μαντούβαλου, Σοφία. Η Οδοντογλυφίδα που έγινε Ογδοντογλυφίδα. Αθήνα: Πατάκης, 2004.
- Μαρμαρά - Δαγιόγλου, Νανά. Η Κοκκινোসκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος. Αθήνα: Κέδρος, 2002.
- Μήττα, Δήμητρα. Ο Χορτοφάγος Λύκος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000.
- Μόλφηση, Λευκή. Ο Αγγελύκος και οι δύο του αδελφές. Αθήνα: Περίπλους, 2002.
- Παπαθανασοπούλου Μάϊρα. Έχω ράμματα για τη γούνα σου. Αθήνα: Πατάκη, 2002.
- Παράσχου, Σοφία. Και οι κακοί έχουν ψυχή. Αθήνα: Ψυχογίος, 2004.
- Προεστάκης Γιάννης, Παραμύθια για λυκοφιλίες. Αθήνα: Δίαυλος, 1996.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. Τα τρία μικρά λυκάκια. Αθήνα: ΜΙΝΩΑΣ, 1993.

Βιβλιογραφία

- Αθανασόπουλος Βαγγέλης, Νεοελληνική λογοτεχνία, β' τόμος Πεζογραφία, Πατάκης, 1999.
- Αναγνωστόπουλος, Βασίλης, Η Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία κατά την Μεταπολεμική περίοδο 1945-1958. Αθήνα: Καστανιώτης, 1991.
- Δημητράκος, Κ. "Όψεις πολιτικής ορθότητας" Εφ. Το Βήμα (11.5.2003): Νέες Εποχές - Επιφυλλίδες
- Εξαρχοπούλου, Λίζυ. "Παρεκτροπές της Πολιτικής ορθότητας" Διαδρομές 41 (1996): 14-16
- Ζερβού, Αλεξάνδρα. Στη Χώρα των Θαυμάτων: το Βιβλίο ως Σημείο Συνάντησης Παιδιών-Ενηλίκων. Αθήνα: Πατάκης, 1996 και Λογοκρισία και Αντιστάσεις στα Κείμενα των Παιδικών μας Χρόνων. Αθήνα: Οδυσσέας, 1992
- Καλλέργης, Ηρακλής. Προσεγγίσεις στην Παιδική Λογοτεχνία. Αθήνα: Καστανιώτης, 1995
- Κανατσούλη, Μένη. Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας. Θεσσαλονίκη: Τυπωθήτω-Γ. Δάρδανος, 2000 και "Πολιτική Ορθότητα και παιδική λογοτεχνία" Virtual School, The sciences of Education Online 2, 1 (2000)
- Κάρους, Μαριάννα. "Η πολιτική ορθότητα στα παιδικά περιοδικά", μτφρ. Λίτσα Ψαραύτη, Διαδρομές 41 (1996): 9-13
- Κούρτοβικ, Δημοσθένης. "Κάτι αιθαλές υπάρχει στο βασίλειο της Δανιμαρκίας" Εφ. Τα Νέα (2-4-2005): Βιβλιοδρόμιο

- Κωτίδης, Α. "Ρατσισμός και πολιτική ορθότητα" Εφ. Το Βήμα (12. 05. 2002): Νέες Εποχές
 Λυμπεράκης, Πέτρος. "...Κι ο κολιός τον Αύγουστο (ή αλλιώς, υγιεινή διατροφή)" Εφ. Πυξίδα (22-1-2005).
- Μπαμπινιώτης, Γ. "Η κατάχρηση της γλώσσας." Εφ. Το Βήμα (4.05.1997): ΒΟ5
 Ντεκάστρο, Μαρίζα. "Ο λύκος είναι αρνάκι" Εφ. Το Βήμα (20-12-1998): Σ10
 Οικονομίδου, Σούλα. Χίλιες και Μία Ανατροπές. Η νεωτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000
 Παπαγγελής, Θεόδωρος. "Τα κινούμενα (και τα άλλα) σχέδια της Ντίσνεϊ" Εφ. Το Βήμα (2-4-2000): Νέες Εποχές
 Σαϊντ, Έντουαρντ. Η γραγίδα και το ξίφος. μτφρ. Παναγιώτης Καλαμαράς, Αθήνα: Ελευθεριακή κουλτούρα, (1994)
 Sutton, Wendy. "Το κίνημα της «Πολιτικής ορθότητας» στην παιδική / νεανική λογοτεχνία", μτφρ. Αθηνά Ανδρουτσοπούλου, Διαδρομές 41 (1996): 6-8
 Τσιριμώκου, Λίζυ. Λογοτεχνία της Πόλης. Αθήνα: Λωτός, 1988
 Χατζηγιάννου, Έλενα. "Ο λύκος κι αν εγέρασε" Εφ. Τα Νέα (12-3-1998): Ν13
- Atkinson, Philip. "Political Correctness" www.users.bigpond.com/smartboard/pc.htm
 Lind, Bill. "The Origins of political correctness" www.academia.org
 Moon, John. "Political correctness affects history" Εφ. The Daily Cougar (8-2-2002): 67, 89
 Paterson, Katherine. "Cultural politics from a writer's point of view." The New Advocate 7, 2 (1994): 89-91
 Stephens, John. Language and Ideology in Children's Fiction. Longman, 1992
 Taxel, J. "Political Correctness, Cultural Politics, and Writing for Young People." The New Advocate 7, 2 (1994): 93-108.
 Zipes, J. Fairy Tales and the Art of Supersversion: The Classical Genre for Children and the process of Civilization. Routledge, 1983
- "Are the Balkans PC?" (1999). Current Events--World-07/01/99 Ανασύρθηκε στις 13 Αυγούστου 2006 από: wysiwyg://428/http://worldnews.mi... ibrary/ weekly/aa070199.htm?iam=mt